

Anmeldelser og litteraturnyt

Ved *cand.mag.* Søren Balle, *universitetslektor, cand.mag.* Erik Christiansen, *professor, dr.theol.* Troels Dahlerup, *universitetslektor, cand.phil.* Jørgen Elklit, *adjunkt, cand.mag.* Tove Elklit, *arkivar, cand.mag.* Ib Gejl, *fhv. landsarkivar, cand.mag.* Jens Holmgaard, *universitetslektor, dr.phil.* Knud J. V. Jespersen, *overarkivar, cand.mag.* Erik Stig Jørgensen, *cand.mag.* Kurt Klaudi Klausen, *universitetslektor, dr.phil.* Hans-Norbert Lahme, *universitetslektor, fil.dr.* Michael Linton, *amanuensis, cand.phil.* Erik Lund, *professor, dr.jur.* Poul Meyer, *universitetslektor, cand.mag.* Johan Peter Noack, *studierektor, dr.phil.* Jens E. Olesen, *universitetslektor, dr.phil.* Finn Stendal Pedersen, *professor, dr.phil.* Henning Poulsen, *dr.phil.* Helge Søgaard, *universitetslektor, cand.mag.* Axel Kjær Sørensen, *universitetslektor, cand.phil.* Peter Sørensen og *dr.phil.* Mikael Venge.

Søren Kaspersen, Sigurd Kværndrup, Lars Lönnroth og Thorkild Damsgaard Olsen: *Dansk litteraturhistorie I. Fra runer til ridderdigtning o. 800-1480.* (Gyldendal, 1984). 608 s.

Det første bind i Gyldendals litteraturhistorie omfatter perioden 800-1480: fra det gammelnordiske, næsten skriftløse samfund til den høviske kultur med folkeviser og videnskabelig litteratur i senmiddelalderen. I det ovennævnte forfatterteam har lektor Flemming Harrits deltaget i planlægningsarbejdet, og lektor Sten Ebbesen har bidraget med kapitler om Anders Sunesen og om danske skolastikere i udlandet. Det hele er et meget ambitiøst værk, og det indeholder lige så meget kultur- og lærdomshistorie som litteraturhistorie samtidig med at det vil give et fyldigt overblik over den historiske og samfundsmæssige baggrund. I mange tilfælde inddrager man tidligere forskning og vil også belyse, hvordan senere forfattere – og gennem billed-

materialet også kunstnere – har set på og tolket vikingetid og sagatid eller haft visioner om det historiske forløb. Resultatet er imponerende og mangfacetteret, læsningen virkelig berigende og indholdet synspunktladet, men en gang imellem kan man nok synes, at forfatterne sætter sig mellem de fire-fem stole, man har valgt at stille om det fælles bord for at fange det komplicerede samspil mellem historisk udvikling og litteratur. De litterære tekster bør dog være i centrum, og det er vel vigtigere at lade disse tale sit eget sprog i mere fyldige citater og referater end at meddele fakta, som man let kan finde andetsteds, eller kaste sig ud i funderinger om det historiske forløb eller samfundets udseende under en vis epoke – funderinger, der ikke altid er baseret på den historiske videnskabs seneste resultater, og hvor fejlagtige oplysninger let kan indsnige sig.

Lönnroth lægger ud med den del, som skildrer sagatiden, dens religion og mundtlige genrer, den gamle fortællekunst, farvet af kristendommens kom-

me. De første forfattere skal man måske hellere kalde traditionsbærere, som skildrer det gammelnordiske miljø, de har hørt andre fortælle om. Lönnroth demonstrerer klart sin historiske interesse og tegner et levende billede af ættesamfundet med gården, hirden, tinget og kulten som bærende elementer og med skibet som det rejsende litteraturmiljø. Her udnytter han Saxo og sagamaterialet, men redegør naturligvis indgående for de kildekritiske problemer og peger på, at arkæologien giver det mest pålidelige billede af gårdmiljøets hverdag i vikingetiden og tidlig middelalder, og han gør opmærksom på, at det tænkte, drastiske møde mellem storbønderne Gunnar og Ruth i Njala ej kan være os til hjælp ved rekonstruktionen af vikingetidens samfund, men siger os noget om de selskabelige omgangsformer blandt 1200-tallets islandske høvdinge. Vikingetiden skal belyses ud fra runesten og eddadigt, især Rigs vandring, men dets usikre datering burde være nævnt, ligesom den arabiske forfatter Ibn Fadlans iagttagelser vedrørende rusfolket burde have været karakteriseret som tendentiøs, farvet og usikker i stedet for »den bedste etnografiske beskrivelse af vikinger, der er kommet fra nogen samtidig iagttagelse«.

Verdensbilledet og de nordiske aser skildres på baggrund af de teorier, der blev opstillet af den længe omstridte myte- og religionsforsker Georges Dumézil, der studerede i Uppsala i 1930'erne. Hans forklaring på den nordiske treenighed fra 1939 som en form for oprindelig indoeuropæisk tredeling refereres med tillægget, at man jo kan have forskellige meninger om dette, herefter bruger man Dumézil for at belyse klasseinddelingen i Rigs vandring om end med tillægget, at kategorien i Norden ikke helt svarer til de indoeuro-

pæiske. Man bliver mere forvirret end oplyst, og her kunne Lönnroth også passende have henvist til kvindeforskeren Ellen Nielsens karakteristik af den franske forsker i artiklen »Dumézil og den nordiske triade« (Dansk udsyn 1982).

I analysen af edda-digtene, skjaldekvadene og sagamaterialet viser Lönnroth sig som den suveræne behersker af stoffet, og han har også perspektiv på Grundtvigs tolkninger og påpeger, at den oldnordiske digtning, takket være moderne oversættelser, fremstår som mere ægte og umiddelbar i dag uden romantikkens nationalistiske undertoner – sagaerne og Eddaen er levende litteratur. Lönnroth skriver engageret og stimulerende, men en gang imellem bliver fremstillingen alt for årstalsløs og associationspræget, hvilket kan gøre den mindre historisk orienterede usikker med hensyn til kildematerialets datering og udsagnskraft.

Søren Kaspersen behandler den kristne mission og bruger her Ansgarlegenden som kilde. Han betegner den som det smukkeste helgendigt, dog uden et ord om dens troværdighed eller det faktum, at Ansgar aldrig nævnes i de frankiske rigsannaler, bedre er præsentationen af Harald Blåtands tid og Jellingemonumenterne, hvis tekst og fortolkningsmuligheder analyseres, mens udsagnet om indsættelsen af de tre bisper i Slesvig, Ribe og Århus 948 betegnes som rent bluff – uden nærmere kommentarer. Martin A. Hansens syn på troskiftet i Orm og Tyr inddrages som en rimelig fortolkning af synet på liv og død, men er det rigtigt at anføre hans visioner her – hører de ikke med i en helt anden sammenhæng?

Derefter følger et lærdomshistorisk afsnit, skrevet af Damsgaard Olsen om de ældste bøger, skrivevæsenet i Lund omkr. 1130, skriften i administrationen samt en meget overfladisk præsentation

af landskabslovene, som ikke bliver særlig godt og prægnant karakteriseret; værre er, at man bruger et billede af Olaus Magnus til at belyse tinget i funktion: det eneste kendte billede »fra gammel tid«, men det blev jo lavet af italienske kunstnere i 1500-tallet! Hvor lang tid det tog, inden kirkens sakramenter slog igennem, har forfatteren heller ikke helt fået fat i, ægteskabet beskrives som et sakrament i og med missionstiden, men det blev det først ved Laterankonciliet 1215.

Langt bedre er behandlingen af krøniker og legender, deres stil og genre med eksempler fra Roskildekrøniken og Knudslegenderne, som får en præcis og alsidig analyse ligesom klosterbevægelsens litteratur med abbed Wilhelm fra Æbelholt i spidsen. I et meget velskrevet og inspirerende afsnit skildrer Kaspersen derpå indflydelsen fra Europa i 1100-tallets renæssance med den lærde verdens centrum i Frankrig, fulgt af Ebbesens udmærkede analyse af kontakterne til de lærde skoler i Frankrig, grundigt bliver især Anders Sune-sens Hexaameron behandlet ligesom Sven Aggesens historiske forfatter-skab. Med rette påpeger forfatteren indflydelsen fra Chartres-skolen fra ca. 1100 og fremover, men han burde også have understreget betydningen af de kirkelige og verdslige skoler i Paris, der førte til grundlæggelsen af universitetet og var det naturlige samlingspunkt for nordiske studenter.

Hele værkets hovedperson er givetvis Saxo, som hyppigt citeres helt fra begyndelsen i skildringen af det gammel-nordiske samfund. I modsætning til den øvrige fremstillingsform går man her til værks med udgangspunkt i en grundig forskerdiskussion, der tager sit udgangspunkt i den svenske litteraturhistoriker Kurt Johannessons rekonstruktion af Saxos komposition ud fra hans verdensbillede. Han argumenterer for,

at man skal tage Saxos bogopdeling alvorligt, og at Gesta Danorum er strengt gennemkomponeret med ideer fra Chartresskolens nyplatoniske tankeverden, centreret omkring kardinaldyderne *tapperhed* (1-4 bog), *mådehold* (5-8 bog), *retfærdighed* (9-12 bog) og *visdom* (13-16 bog). Disse tager kampen op mod lasterne og farves af Saxos kosmiske forestillinger om stjerners og planeters indvirken. Enig med den kritik, forskerne har fremført mod Johannesson, vil man ikke tilslutte sig hans kompositionstanker, der gengives i detaljer med oversigt over indholdet i de 16 bøger, men konkludere, at Johannesson har fremanalyseret Saxos dannelsesbaggrund og lærdomsunivers. Til dette kan Kaspersen føje en placering af Saxos inspirationskilder i oldtid og 1100-tallets lærde skoler og vise hans brug af allegorier i kristen, nyplatonisk ånd, kampen mellem dyder og laster som en psykomachi.

Uden nærmere at kommentere det forhold at historieskrivningen bliver uhyre mager efter Saxo eller at uddybe det faktum, at Danmark befinder sig i et slags litterært vakuum i perioden 1350-1500 skildrer værkets tredje del »Høvisk og katolsk kultur 1250-1480« periodens litterære frembringelser i form af Jacob Erlandsens virke for den kirkelige retspleje, den fremvoksende danske bogproduktion med rejsebeskrivelser og populærvidenskab som medicin og almenviden i encyklopædierne. Meget firkantet og med en mærkelig fastholden ved de historiske fremstillingers tidsopspaltning indeles perioden i den høviske tid 1240-1320, krisen 1320-90 og restaurationen 1390-1480. Mod den historiske baggrund analyseres så klagesangene, Jens Grands fængselskrønike, rimkrøniken samt digtningen i form af ballader og folkeviser, om hvilke man konstaterer, at selv om vi ikke har nogle nedtegnel-

ser fra før 1500-tallet, må balladen som genre have eksisteret nogle århundreder, før den blev ført på papir. Intet at indvende her ligesom vedrørende andre oplysninger om det historiske forløb, men man bliver undertiden irriteret over den alt for skråsikre facon, og man må også kraftigt opponere mod en floskel som den, at landsbyernes folk oplevede, hvad man kunne kalde en »guldalder« efter midten af 1300-tallet – en virkelig opgang for landsbyerne kommer først 100 år senere. Påfaldende svag er også præsentationen af den hellige Birgitta, der kun karakteriseres som et markant udtryk for krisen – hendes indflydelse på dansk litteratur bliver yderst overfladisk berørt.

Som historiker bør man jo ikke klage over, at man har lagt så stor vægt på den historiske baggrund, men hvorfor ikke inddrage historisk ekspertise, når man er så optaget af at finde specialister til planlægning og litterære analyser? Dette gælder både helhedssyn og detaljer, også i billedmaterialet. Hovedredaktøren John Fjord Jensen har gjort et stort arbejde for at fremme tværfaglige aktiviteter – hvorfor ikke vise det i praksis. Tværfag er nu en god ting.

Michael Linton

Anders Sunesen – stormand, teolog, administrator, digter. Red.: Sten Ebbesen. (G.E.C. Gad, 1985). 281 s. + 12 placher, 170,70 kr.

Naturligvis har dansk forskning altid været klar over, at ærkebiskop Anders Sunesen er en uhyre interessant skikkelse, ikke mindst af betydning for den proces, der netop da gjorde det endnu ret primitive Danmark til en integreret del af den europæiske kultur. Men trods alt er det, som om han har stået i skyggen af sin berømte onkel Absalon,

der unægtelig også havde en fin pressesekretær i Saxo.

Den konkrete anledning til udgivelsen af disse 15 lærde bidrag er givet den snart afsluttede Hexaameronudgave samt og vel især Schepelerns magnifikke oversættelse eller rettere gendigtning (1985). Med fortegnelser over Anders Sunesens forfatterskab, litteratur- og kildelister m.v. udgør skriftet således et nyttigt, for ikke at sige uundværligt arbejdsredskab for fortsatte specialstudier.

Kai Hørby skildrer personen, statsmanden og kirkelederen; Inge Skovgaard-Petersen påviser den betydelige afstand mellem Saxos antiksværmeri og den kristne teolog og moralist Anders Sunesen. Bertil Frosell tager sig af skånske lovs parafrase, hvor det kirkelige syn på subjektiv skyld fremhæves samtidig med, at vi ser det kirkelige retsvæsens betydelige respekt for lokal skik og brug, dvs. den partikulære kirkeret, hvis betydning en efterreformatorisk forskningstradition har haft svært ved at fatte.

For historikere turde dog ikke mindst de kunst- og litteraturhistoriske afsnit været nok så spændende, hvor Hexaameronens lærdom og stil på højeste internationale plan slås fast, ja det antages, at det med sin fornemme skola-stiske opbygning snarest har været tænkt som vejledning for teologiske studier i Paris end for et hjemligt publikum.

Troels Dahlerup

Thorkild Ramskou: *Vikingerne handel*: (Rhodos, 1985). 91 s., 128,- kr.

Denne lille bog er et mindeskrift for Nationalmuseets ekspert i vikingetiden, museumsinspektør mag.art. Th. Ramskou, der blev knyttet til museet i 1946 og i en årrække var sekretær for